

Bouwpakket voor geloof

Jongeren en religie in de moderne samenleving

Het is een misvatting dat jongeren niets hebben met religie. Slechts 20 procent zegt het hiermee eens te zijn, terwijl een veel grotere groep (60 tot 80 procent) wel 'iets' met religie heeft. Van deze groep heeft echter slechts een klein gedeelte ook 'iets' met de kerk. En over de samenstelling van het zoekende leeuwendeel is erg weinig bekend.

Deze en andere voorlopige conclusies werden afgelopen januari gepresenteerd op een bijeenkomst op de Vrije Universiteit in Amsterdam. De initiatiefnemers zijn een aantal sociale wetenschappers die bezig zijn met een onderzoek naar de huidige stand van zaken (state of the art) van jongeren en religie in Nederland. "Er zijn al verschillende onderzoeken gedaan naar jongeren en religie, maar echt overzicht ontbreekt", aldus Johan Roeland van het Blaise Pascal Instituut. Hij werkt samen met Martijn de Koning, Joris Kregting en Monique van Dijk die zich bezighouden met verschillende onderzoeksvelden binnen het onderwerp.

Dit onderzoek en de voorlopige conclusies hebben me aan het denken gezet. De vrijzinnigheid merkt als geen ander de vergrijzing van de plaatselijke afdelingen en het wegblijven van (nieuwe) jeugd. Zijn er specifieke oorzaken aan te wijzen? Of zelfs oplossingen misschien? De situatie is te complex om een-twee-drie te doorgronden, maar er komen steeds meer geluiden uit de praktisch-theologische hoek die pleiten voor een hele nieuwe blik op religie. De samenleving verandert en daarmee manifesteert ook religie zich op een andere manier in onze sociale handelingen. Als onderdeel van de samenleving is ook de jongerencultuur veranderd. Maar jongeren worden ook tegenwoordig nog geconfronteerd met religieuze vragen. Waar kunnen ze terecht voor antwoorden of kennis en vaardigheden om deze vragen te lijf te gaan? Sluit de traditionele kerk nog wel voldoende aan bij de eigentijdse opvattingen van jonge mensen?

Harde kern en grijze massa

Volgens de onderzoekers van de VU hebben veel jongeren dus 'iets' met religie. Maar de interessante vraag is wat dat 'iets' nou eigenlijk is. Sommigen zoeken het bij de traditionele kerk, of voelen zich thuis bij de grote evenementen van de evangelische beweging. Maar er zijn ook andere vormen van religie waar jongeren zich tot aangetrokken voelen. New age-achtige groeperingen, wicca of yoga, maar ook grote 'dance events' als Sensation. Deze vormen worden wellicht door ons niet direct als een vorm van religie gezien, maar de jongeren ervaren het wel als religieus of quasi-religieus.

Tot en met het jaar 2000 daalde het aantal lidmaatschappen van kerkelijke en religieuze organisaties gestaag. Nu is ongeveer 30 procent van alle jongeren lid van een kerk, tegenover 40 procent van de Nederlandse bevolking. Zij vormen een harde kern die volgens de onderzoekers redelijk constant zal blijven. Ongeveer 15 tot 20 procent van de jongeren gaat regelmatig naar een dienst of godsdienstige bijeenkomst. Regelmatig betekent hier minimaal één keer per maand. Van alle jongeren in Nederland geeft bovendien 35 procent aan zich als lid te beschouwen of geëngageerd te voelen met een religieuze organisatie of kerk.

In tegenstelling tot wat vrijzinnige groeper ervaren, lijkt de populariteit van grote christelijk-religieuze evenementen voor jongeren de laatste jaren te zijn toegenomen. EO-jongerendagen, het Flevofestival en het onthaal van de Paus zijn bekende voorbeelden. Daardoor lijkt het alsof deze kerken een grote groei doormaken. "Ze worden vooral bezocht door mensen die al lid zijn van een kerk of godsdienstige beweging", zegt Johan Roeland. Hier is vooral sprake van de harde kern van jongeren die al betrokken zijn bij een kerk of andere religieuze groepering. "Zij zorgen voor stabilisering van institutionele activiteiten van de kerken. Een toenemend zelfbewustzijn onder deze kerkelijk actieve jongeren zou wel eens kunnen worden beschouwd als een belangrijke factor van de toenemende populariteit van religieuze evenementen als EO-en katholieke jongerendagen"¹.

Bidden en rituelen

Naast deze 'harde kern' is er een grote groep jongeren, de grijze massa, die zogenaamd 'iets' met religie hebben. Zij hebben religieuze vragen of zijn op zoek naar zingeving en betekenis, maar ze sluiten zich niet aan bij bestaande religieuze groeperingen. Daardoor is het erg moeilijk deze groep te benoemen en te onderzoeken. Uit een aantal aanwijzingen blijkt echter dat deze groep zich ook

---

¹ Johan Roeland in Friesch Dagblad 17-01-2008: 'Veel religie buiten harde kern'.

interesseert voor religie of zingeving. Zo wordt er relatief veel gebeden door alle jongeren. Volgens de onderzoekers van de VU door 40 tot 50 procent, en volgens godsdienstpsycholoog Jacques Janssen vouwt maar liefst 82 procent wel eens de handen². Ook volgens cultuurpsycholoog Maerten Prins bidden jongeren regelmatig, maar niet per se tot een 'God'; ze bidden volgens hun eigen opvatting en op hun eigen manier. Soms is het meer meditatie, om zelf sterker te worden of om de dingen op een rijtje te krijgen³.

Het Kaski-onderzoek, uitgevoerd in 2003 in opdracht van Trouw, Ikon en ZinWeb, concludeerde dat er onder jonge volwassenen een grote behoefte aan zingeving bestaat. Terwijl de meerderheid zichzelf als onkerkelijk beschouwt en aangeeft niet in God te geloven, is er tegelijkertijd een grote vraag naar rituelen die bijzondere gebeurtenissen in hun leven markeren. Ze willen stilstaan bij momenten als doop, trouwen en dood, maar dan wel op hun eigen manier. "Jonge mensen zijn nieuwsgierig naar religie, ze willen zich er niet meer tegen afzetten, ze willen erover praten. Maar dit is wellicht een andersoortige belangstelling dan waarop kerken hopen", zegt Hans Alma⁴.

Deze groep mensen is moeilijk te definiëren, maar wel de meest herkenbare voor de vrijzinnigheid. Ik stel me een groot deel van de grijze massa voor als mensen die zich niet thuisvoelen bij meer dogmatische kerken, maar die wel behoefte hebben aan diepgang en zingeving, en nieuwsgierig zijn naar religie. Zij zouden zich thuis kunnen voelen in het vrijzinnig gedachtegoed. Maar hoe komt het dat vraag en aanbod niet op elkaar aansluiten?

Van verzuiling naar netwerksamenleving

Uit de bovenstaande situatieschets van jongeren en religie komt naar voren dat jongencultuur en de kerkelijke wereld blijkbaar twee verschillende werelden zijn. Jongeren blijven weg bij kerkgemeenschappen en verbinden zich niet meer aan een religieuze groepering. Uit onderzoeken blijkt echter dat een grote groep jonge mensen geïnteresseerd is in religie en op individuele en persoonlijke manier op zoek is naar zingeving en antwoorden op levensvragen, of manieren om belangrijke gebeurtenissen betekenis te geven. Om deze discrepantie te begrijpen is het nodig om op een hele andere manier naar religie en haar inbedding in de samenleving te kijken.

Het woord religie heeft voor jongeren namelijk een hele andere inhoud gekregen. Er heeft een verschuiving plaatsgevonden van een maatschappelijk en publieke functie van godsdienst naar een meer individueel en persoonlijk geloof. Religie kan voor jongeren therapeutisch zijn, een 'copingsmechanisme' om bepaalde ervaringen en belevenissen te plaatsen en begrijpen. Daarnaast ontstaat de religie van jongeren door subjectieve betekenisgeving. Ze creëren en ontdekken zelf hun ideale versie van geloof bij elkaar. Hierbij zijn ervaringen, individualiteit en authenticiteit van belang. Jongeren hebben ook een ander godsbeeld. Ze kijken meer naar binnen dan dat ze het buiten zichzelf zoeken. De nadruk ligt op beleving en zintuigen. Moderne media sluiten hier dan ook goed bij aan, omdat ze inspelen op de beleving van jongeren. Denk aan online participatie bij netwerken en discussiefora op internet. Of belevingsaspecten die religieus worden geduid, zoals het ervaren van muziek bij grote popconcerten.

Theoloog Ton Zondervan verwoordde in een lezing⁵ de rol van een veranderende samenleving bij de religieuze vorming van jongeren: "Religie verandert in de overgang van een verzuilde samenleving naar een netwerksamenleving van vorm. Dat betekent dat ze zich sociaal anders gaat manifesteren. En dat heeft weer gevolgen voor ons nadenken over de organisatie van religieuze vorming van jongeren". In de verzuilde samenleving speelde de kerk een belangrijke rol in de sociale en pedagogische vorming van kinderen. Doordat gezin, school en clubs binnen een confessionele zuil vielen, hoorden jongeren bij een bepaalde groep die een eigen religieuze identiteit had. Maar waar jongeren vroeger een sterke sociale identiteit aan hun religieuze achtergrond ontleenden, creëren ze vandaag een eigen identiteit uit verschillende losse en vastere netwerken om zich heen, grotendeels gebaseerd op eigen voorkeuren en affiniteiten⁶.

In de verzuilde samenleving had religie ook een duidelijke plaats in ons sociale handelen. In deze tijd neemt religie echter een andere plaats in. Het is niet meer gecentreerd rond kerkelijke

---

² Jacques Janssen 'De Jeugd, de religie en de toekomst. Een complexe verhouding'. Uit: 'Praktische theologie. Reflecties op afstand'.

³ Eveline Brandt, Trouw 18-03-2006: 'Doe-het-zelf-religie/jongeren surfen langs religies'.

⁴ Hans Alma in Trouw 20-12-2003: 'De klad zit in het geloof' (Elma Dayer).

⁵ Ton Zondervan is theoloog en was werkzaam voor het Dominicaans Studiecentrum voor Theologie en Samenleving, waarvoor hij ook de lezing 'Jongeren en religie in de netwerksamenleving. De betekenis van Schillebeeckx' negatieve ecclesiologie' schreef.

⁶ Ton Zondervan, 'Jongeren en religie in de netwerksamenleving. De betekenis van Schillebeeckx' negatieve ecclesiologie'.

instituties en gegrond in het sociale leven, maar is versnipperd en in de cultuur verspreid geraakt. Je ziet religie opduiken in nieuwe vormen, op nieuwe plekken en in nieuwe sociale verbanden, waardoor het nieuwe zin en betekenis krijgt⁷. Denk bijvoorbeeld aan internet, en de rol van internet bij fundamentalistische moslimgroepen, maar ook als communicatiemiddel tussen jongeren. Daarnaast komt religie vaak ik films (Dogma, the Matrix) en boeken (Da Vinci Code) naar voren, of in kloosterweekenden, meditatiecursussen enzovoort. De kerk speelt hierin nog wel een rol, maar niet meer op dezelfde manier als in de verzuilde samenleving. De huidige netwerksamenleving is sterk gericht op individualisering en vaak zeer onoverzichtelijk.

Vloeibare verbanden

De traditionele kaders waarbinnen jongeren vroeger hun religieuze ‘bagage’ kregen zijn dus grotendeels verdwenen. Bovendien manifesteert religie zich op andere manieren in de levens van jonge mensen. Zij zijn niet meer bekend met de kerk, haar taal, gebruiken en tradities. De kerk is voor hun geen logische plaats meer om op zoek te gaan naar antwoorden. Ze zijn niet meer vertrouwd met een geloofsgemeenschap, maar zijn op zoek naar flexibele, vloeibare verbanden. Religie is geen sociale verplichting meer, maar een keuze.

Met deze ingrijpende verandering van de vorm van religie, moeten we ook op een andere manier naar de organisatie ervan kijken. Een aantal theologen pleit voor het ontwikkelen van ‘vloeibare instituties’. “Vloeibaar, omdat de bouwstenen niet de vaste plaats, de vaste tijd en de vaste mensen zijn, maar omdat het gaat om een netwerk van relaties tussen mensen die zich op elke plaats en op elk tijdstip in wisselende samenstellingen ontmoeten”, volgens Willem van der Meiden⁸. Een poging dus, om een vraaggerichte religieuze gemeenschap te introduceren, in plaats van een aanbodgerichte kerkgemeenschap.

Het gebeurt overigens al, deze vloeibare verbanden. Op internet zijn veel sites met informatie over het christelijk geloof (en andere geloven) te vinden. Steeds meer geloofsgemeenschappen gaan online, en denk aan vrijzinnige initiatieven als Zinweb, Zinmaken en Doe-het-zelf religie. Hierbij moeten uiteraard het belang en de toegevoegde waarde van persoonlijke ontmoeting niet uit het oog verloren worden.

Kortom: kerken en religieuze gemeenschappen kunnen en moeten veel doen om vraag en aanbod beter op elkaar aan te sluiten. Daarbij is het belangrijk om over de eigen grenzen heen te kijken, en proberen vernieuwend te zijn. Maar de discussie gaat nog een stap verder. Moet het wel enkel gaan over de revitalisering van bestaande kerken? Daarmee wordt immers de grijze massa die naar alternatieve plaatsen voor religieuze verdieping zoekt buiten beschouwing gelaten. Gaat het erom hoe buitenkerkelijken overtuigd kunnen worden lid te worden van de kerk ‘in een nieuw jasje’, of om zicht te krijgen op hoe er nieuw georganiseerd geloofsleven ontstaat waar mensen op nieuwe manieren kunnen vieren, bidden, delen en leren in onze netwerksamenleving⁹?

---

⁷ Daniele Hervieu-Legér geciteerd door Ton Zondervan.

⁸ Lezing Willem van der Meiden tijdens Contactdag Vrijzinnigen Noord-Nederland, 05-04-2008.

⁹ Vrij citaat van Ton Zondervan: ‘Jongeren en religie in de netwerksamenleving. De betekenis van Schillebeeckx’ negatieve ecclesiologie’.